

УДК 343.22
343.235
34.023

Радутний Олександр

ЦИФРОВА ЛЮДИНА ТА НОВІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ДЕЛІКТИ

У продовження попередніх досліджень в статті пропонуються *de lege ferenda* окремі правові дефініції та нормативні формулювання нових форм суспільно небезпечної поведінки, відносно яких цифрова людина (*Homo numeralis, Homo digitalis, Homo Horologium, digital human being*) може стати не тільки новим спеціальним суб'єктом відносин та правопорушень, але й об'єктом злочинного впливу та суспільно небезпечного посягання.

Ключові слова: *штучний інтелект, суб'єкт злочину, біоінженерія, кіборг, неорганічна форма життя, цифрова людина, Homo numeralis, Homo digitalis, Homo Horologium, digital human being*

In continuation of previous research, the article proposes *de lege ferenda* some legal definitions and normative formulations of socially dangerous behavior for which a digital person (*Homo numeralis, Homo digitalis, Homo Horologium, digital human being*) can become not only a new special subject of relations and offenses, but also subject of criminal influence and socially dangerous assault.

Key words: *artificial intelligence, subject of crime, bioengineering, cyborg, inorganic life form, Homo numeralis, Homo digitalis, Homo horologium, digital human being*

В развитии предыдущих исследований в статье предлагаются *de lege ferenda* отдельные правовые дефиниции и нормативные формулировки новых форм общественно опасного поведения, в отношении которых цифровой человек (*Homo numeralis, Homo digitalis, Homo Horologium, digital human being*) может стать не только новым специальным субъектом отношений и правонарушений, но и объектом преступного влияния и общественно опасного посягательства.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, субъект преступления, биоинженерия, киборг, неорганическая форма жизни, цифровой человек, Homo numeralis, Homo digitalis, Homo Horologium, digital human being*

Вступ. За останні сто з двохсот тисяч років загальної історії людства тривалість життя людини зросла практично у два рази, суттєво змінилися середньостатистичний зріст, вага тіла, рівень IQ та інші показники. Втім, розширення меж, окреслених природою для виду *Homo sapiens*, сьогодні продовжується не тільки в еволюційний спосіб. Переконавання у можливості та необхідності іншого шляху цього ґрунтується на філософії трансгуманізму (від лат. *trans* – крізь, через, за; лат. *humanitas* – людяність, лат. *humanus* – людяний, лат. *homo* – людина) – світогляді, що базується на осмисленні досягнень та перспектив науки, визнає можливість і бажаність докорінних змін тіла і розуму людини за допомогою передових технологій з метою позбавлення від страждання, старіння та смерті, а також значного посилення фізичних, розумових і психологічних можливостей (його відомими представниками є професор Оксфордського університету Нік Бостром, футуролог Ганс Моравець, винахідник та футуролог Реймонд Курцвейл, «батько» кріоніки Роберт Етгінгер, біолог і політик Джуліан Гакелі тощо).

Цей шлях до безмежного вдосконалення Роберт Фогель (Robert Fogel), відомий економіст та Нобелівський лауреат, назвав техніко-фізіологічною еволюцією. Інша схожа концепція має назву теорії подвійного спадкування (dual inheritance theory, або теорія генно-культурної коеволуції, біокультурна еволюція). Вказані та подібні до них погляди об'єднують усвідомлення того факту, що еволюція людини все більше стає штучною, ніж обумовлюється біологією та природним відбором. Крім того, що вдалося фактично усунути останній, людство навчилося втручатися у генетичний код, клонувати органи та продукувати штучне життя, зокрема, коли у 2010 р. команда дослідників під керівництвом Крейга Вентера (Craig Venter) вперше *de novo* (тобто, заново) синтезувала хімічним шляхом геном бактерії *Mycoplasma mycoides* та вставила його у клітину іншого мікроорганізму *Mycoplasma capricolum* [3].

Поява цифрової людини (*Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*) [13, с. 57 – 63; 14, с. 202 – 213; 15, с.41 – 43] на зміну *Homo sapiens* є потужним викликом для права, політики, економіки та інших сфер життя, адже це призведе до значних зрушень звичного укладу та вимагає відповідного реагування. У сфері, якою опікується кримінальне право, цифрова людина може стати не тільки новим спеціальним суб'єктом відносин та правопорушень, але й об'єктом злочинного впливу та посягання.

Виклад основного матеріалу. На думку Мічіо Кайку (Michio Kaku) [10, с.233], можливість об'єднання вуглецевої технології (людина) з кремнієвою технологією (штучний інтелект, імпланти, об'єкти робототехніки), або перенесення структури мозку людини нейрон за нейроном на неорганічний або

напіворганічний носій слід віднести до першого класу неможливостей, які є неможливими лише тільки сьогодні (точніше, станом на 2008 р., коли відбулося перше видання «Фізики неможливого» М. Кайку), але разом з тим не порушують відомих законів природи, через що можуть бути реалізовані найближчим часом (довідково: другий клас неможливостей – технології, які лише нещодавно з'явилися на передньому краї наших уявлень про фізичний світ, третій клас – ті, що порушують відомі нам фізичні закони, але ставлення до них може змінитися внаслідок нових наукових досягнень). Стівен Хокінг (Stephen William Hawking) так само вважав, що теоретично можливо скопіювати мозок у комп'ютер та забезпечити таким чином життя після смерті біологічного тіла [4].

Отже, вдосконалення людини відбувається за наступними основними напрямками:

1) біоінженерія (втручання в організм людини на клітковому та атомарному рівнях; розробка гібридних нанороботів на основі синтетичних білків; імплантація реконструйованих ДНК, в тому числі вживляння ДНК неандертальця в яйцеклітину сучасної жінки *Homo sapiens* в якості сурогатної матері [9]; вирощування органів на замовлення [16] або їх 3D-друк; створення у 2017 р. дослідниками з Науково-дослідного інституту Скриппса (Scripps Center for Mass Spectrometry and Metabolomics, США) напівсинтетичного організму зі штучною ДНК, до генетичного коду якого можна ввести необмежену кількість синтетичних елементів X і Y задля утворення нових форм життя; винахід штучних вірусів, які здатні попереджати імунну систему і примусити її спрямовувати клітини-вбивці на боротьбу з онкологією; вдала спроба видалення з людського ембріона дефекту ДНК, відповідального за хвороби серця (потенційно така технологія дасть змогу «очистити» гени всіх людей від захворювань, що передаються у спадок); черговий крок до безсмертя фізичного тіла людини завдяки відкриттю аналогу резвератролу, внаслідок чого літні клітини не тільки стали молодше виглядати і поводитися, а й отримали довші тіломіри [12] тощо;

2) створення живих істот, які поєднують органіку з неорганікою, або утворення кібернетичного організму (cybernetic organism, скор. cyborg) – біологічного організму, що містить у собі механічні та(або) електронні компоненти (напр., кохлеарні імплантати для відновлення слуху та виведення його на новий рівень; нейроінтерфейс iBrain для контролю дрібної моторики, який тестував на собі згаданий Стівен Хокінг; заміна ампутованих кінцівок людини технологічними протезами, зокрема, штучною рукою i-LIMB Pulse або здатним до самонавчання колінним протезом з штучним інтелектом RheoKnee

компанії Ossur; протез Retina Implant сітківки ока у вигляді мікрочіпу; штучне серце Total Artificial Heart; окуляри EnChroma, які дозволяють сприймати колір тощо);

3) створення неорганічної форми життя (копіювання або повне перенесення без залишків на первинному носії свідомості, інтелекту та особистості людини на цифровій або іншій носій; сканування мозку людини та відновлення його електронної копії, варіант чого досліджує невролог з Йельського університету Стівен Новела (Steven Novella) [5]; цифрове безсмертя завдяки можливості перенести особистість у «хмару» відповідного серверу або її розпорощенню за технологією блокчейну, що стане можливим відразу, як тільки завершиться розшифрування конектому (повного опису структури зв'язків [6]) мозку людини.

У зв'язку з цим існує реальна небезпека вчинення кримінальних правопорушень нового типу, зокрема:

- використання покращених фізичних (сила, спритність, швидкість, витривалість, гнучкість тощо) та когнітивних властивостей людини (сприймання без прогалин та втрат всіх сигналів оточуючого світу, в тому числі ультразвуку та інфразвуку, ідеальна пам'ять, обробка значних обсягів інформації та прийняття рішень на прискорених швидкостях (секунди та мілісекунди), концентрація уваги тощо) для полегшення вчинення традиційних злочинів, що може бути враховане законодавцем в якості кваліфікуючої обставини в нормі Особливої частини КК України, або обставини, що обтяжує покарання за ст. 67 КК України, ідея чого сьогодні вже започаткована у ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» КК України тощо;

- протиправне використання результатів поєднання біології з інформаційними технологіями, хибна маніпуляція речовинами в атомному або молекулярному масштабі за допомогою нанотехнологій;

- розроблення та використання персоналізованої біологічної зброї, яка використовує унікальну біологічну, в тому числі генетичну, інформацію конкретної людини або певної людської групи;

- штучне підроблення та використання, в тому числі на місці вчинення злочину, зразків крові, слини або інших біологічних матеріалів з ДНК-профілю окремої людини або певної людської групи;

- генетична дискримінація, створення нових біологічних видів за допомогою синтетичної біології (наприклад, вживляння генів, які відповідають за природний синтез активних інгредієнтів канабісу у структуру звичайних дріжджів [2]);

- створення та використання будь-якого генетичного матеріалу спочатку у вигляді бінарного комп'ютерного коду з наступним його перетворенням у певну послідовність ДНК реального біологічного організму;

- ідентифікація думок (визначення об'єкту, про який думає людина) за допомогою пристроїв на базі функціональної магнітно-резонансної томографії [7], навіювання думок за допомогою таких технологій, управління та маніпулювання, в тому числі з метою використання під час вчинення злочину;

- протиправне втручання в роботу пристроїв, наприклад, cyberdildonics [8], які дозволяють партнерам стимулювати один одного на значній відстані та отримувати відповідне задоволення, нейропротезів або імплантів (напр., згаданих кохлеарних імплантатів, протезу сітківки ока у вигляді мікрочіпу тощо);

- створення дублікату особистості, протиправне копіювання або повне перенесення (без залишків на первинному носієві) свідомості, інтелекту та особистості людини (самої себе або сторонньої особи) на цифровий або іншій носій, використання вказаних дублікатів для вчинення кримінального правопорушення;

- привласнення та(або) використання чужої особистості на підставі підробки та(або) копіювання генетичних особливостей біологічного тіла, протиправне використання інформаційного сліду, який залишається в результаті користування соціальними мережами;

- зґвалтування або інше насильство по відношенню до віртуального персонажу (аватару), чим спричинюється шкода його власнику через майже повне ототожнення (так, у справі, яку розслідувала поліція Бельгії, комп'ютерний вірус дозволив агресору отримати повний контроль над аватаром потерпілої особи у грі Second Life та графічно вчинити над ним жорстоку сексуальну наругу [1]);

- протиправне повернення в інформаційний простір цифрової особистості померлих людей (напр., завантаження в алгоритм штучного інтелекту всієї накопиченої до моменту смерті людини інформації про неї, додання спогадів близьких, що сьогодні пропонує шведська ІТ-компанія Elrois у співробітництві з мережею стокгольмських похоронних бюро «Фенікс» для продовження спілкування з 3D-аватаром іншої людини незалежного від того, чи є живою вона або ні [11, с.135]) тощо.

Крім того, не виключається можливість появи нового вищого класу людей або нової касти, адже не всім і далеко не відразу стануть доступні результати зазначених революційних досягнень. На верхівці всесвітньої піраміди опиняться лише ті сотні або тисячі, які будуть володіти певними технологіями

або відповідними нейромережами. Тож, залишається відкритим питання про те, чи буде цифрова людина так само, як і звичайна, ідентифікувати та поділяти у фізичному та інформаційному просторі сучасні цінності, або сповідувати антицінності, адже зміна потреб та укладу життя (напр., занадто тривале довголіття або безсмертя) здатні спровокувати зміну орієнтирів.

Для відповіді на окремі питання, які порушені у цьому та попередніх дослідженнях [13, с. 57 – 63; 14, с. 202 – 213; 15, с.41 – 43], пропонуються *de lege ferenda* наступні правові дефініції та(або) законодавчі формулювання форм суспільно небезпечної поведінки, яка може мати наслідком притягнення до кримінальної відповідальності:

- «злочин також вважається вчиненим у співучасті, якщо у ньому брали участь фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності, та копія її особистості та(або) інтелекту, втілена в об'єкті робототехніки, скопійована на цифровий або іншій носій, в тому числі у «хмару» відповідного серверу або розпорошена за технологією блокчейну»;

- «юридично значуще діяння вважається вчиненим безпосередньо фізичною осудною особою, яка досягла віку кримінальної відповідальності, якщо воно було вчинене верифікованою копією її особистості та(або) інтелекту, яка втілена в об'єкті робототехніки, скопійована на цифровий або іншій носій, в тому числі у «хмару» відповідного серверу або розпорошена за технологією блокчейну»;

- «межі протезування (імплантації) організму людини, за якими остання перетворюється з біологічної істоти в штучний інтелект, електронну особистість або об'єкт робототехніки визначаються чинним законодавством України»;

- «використання покращених фізичних (сила, спритність, швидкість, витривалість, гнучкість тощо) та когнітивних властивостей може бути враховане в якості кваліфікуючої обставини в нормі Особливої частини КК України, або обставини, що обтяжує покарання за ст. 67 КК України»;

- «незаконне збирання або використання інформації про особу (стан здоров'я, емоційний стан, рівень та співвідношення гормонів, місце перебування відповідно до даних геолокації тощо) карається ...»;

- «протиправне втручання в роботу імпланту, мікрочіпу, нейроінтерфейсу, RFID-татування на шкірі людини, наноробота, наноасемблера або протезу тощо, а так само умисне розташування в них певних вразливостей, якщо це призвело до суттєвого порушення законних прав або охоронюваних інтересів фізичних або юридичних осіб, карається ...»;

• «притягнення завідомо невинної особи до кримінальної відповідальності слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою, поєднане зі штучним підробленням та(або) використанням, в тому числі на місці вчинення злочину, зразків крові, слини або інших біологічних матеріалів з ДНК-профілю конкретної людини або певної людської групи, карається ...»;

• «завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу досудового розслідування про вчинення злочину, поєднане зі штучним підробленням та(або) використанням, в тому числі на місці вчинення злочину, зразків крові, слини або інших біологічних матеріалів з ДНК-профілю конкретної людини або певної людської групи, карається ...»;

• «підроблення доказів та(або) їх використання, в тому числі на місці вчинення злочину, щодо зразків крові, слини або інших біологічних матеріалів з ДНК-профілю конкретної людини або певної людської групи, карається ...»;

• «генетична дискримінація, протиправне створення нових біологічних видів за допомогою синтетичної біології, карається ...»;

• «ідентифікація думок, в тому числі визначення об'єкту, про який думас людина, за допомогою пристроїв, в тому числі на базі функціональної магнітно-резонансної томографії, навіювання думок за допомогою технологій, управління та маніпулювання свідомістю, в тому числі з метою використання під час вчинення злочину, впливу під час волевиявлення на виборах або референдумі, карається ...»;

• «протиправне створення дублікату особистості, протиправне копіювання або повне перенесення (без залишків на первинному носіїві) свідомості, інтелекту та особистості людини (самої себе або сторонньої особи) на цифровий або іншій носій, а так само використання вказаних дублікатів для вчинення кримінального правопорушення або інших протиправних діянь, карається ...»;

• «привласнення та(або) використання чужої особистості на підставі підробки та(або) копіювання генетичних особливостей біологічного тіла та(або) інформаційної особистості шляхом опанування її цифрового сліду, карається ...»;

• «згвалтування або інше насильство по відношенню до віртуального персонажу (аватару), чим спричинюється шкода психічному та(або) фізичному здоров'ю його власника, карається ...»;

• «протиправне повернення в інформаційний простір цифрової особистості померлих людей, в тому числі шляхом завантаження в алгоритм штучного інтелекту всієї накопиченої до моменту смерті людини інформації про неї, додання спогадів близьких, карається ...» тощо.

Висновки. Сучасні дослідження у сфері біоінженерії, створення живих істот, які поєднують органіку з неорганікою (так званих кіборгів), та поява неорганічної форми життя можуть суттєво вплинути на правову доктрину, в тому числі в галузі кримінального права та інформаційної безпеки. У подальшому можливо враховувати в якості обтяжуючої (ст. 67 КК України) або кваліфікуючої обставини (стаття Особливої частини КК України) наявність імплантатів, що покращують фізичні та(або) когнітивні здібності людини, сформулювати правові дефініції та окремі склади злочинів, в яких цифрова людина (*Homo numeralis*, *Homo digitalis*, *Homo Horologium*, *digital human being*) може стати не тільки новим спеціальним суб'єктом відносин та правопорушень, але й об'єктом злочинного впливу та суспільно небезпечного посягання. Прогнозується, що у зв'язку з появою живих істот, які поєднують органіку з неорганікою, та створенням неорганічної форми життя людина вже не буде людською істотою, до якої ми звикли. Не виключається можливість того, у цифрової людини зазнають змін певні ціннісні орієнтири, а так само є ймовірною поява нового вищого класу людей або нової касты, коли на верхівці всесвітньої піраміди опиняться лише ті сотні або тисячі, які будуть володіти певними технологіями або відповідними нейромережами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Duranske Benjamin. Reader Roundtable: "Virtual Rape" Claim Brings Belgian Police to Second Life. *Virtually Blind – Virtual Law – Legal Issues That Impact Virtual Worlds*, April 24th, 2007. URL: <http://virtuallyblind.com/2007/04/24/open-roundtable-allegations-of-virtual-rape-bring-belgian-police-to-second-life/> (дата звернення: 15.04.2020).
2. Goodman Marc. A vision of crimes in the future. *TEDGlobal*, July 2012. URL: https://www.ted.com/talks/marc_goodman_a_vision_of_crimes_in_the_future/discussion?language=en/ (дата звернення: 15.04.2020).
3. Clyde A. Hutchison, Ray-Yuan Chuang and others. Design and synthesis of a minimal bacterial genome. *Science*, 25 Mar 2016. URL: <https://science.sciencemag.org/content/351/6280/aad6253/> (дата звернення: 15.04.2020).
4. Collins Nick. Hawking: 'in the future brains could be separated from the body' / *The Telegraph*, 20 Sep 2013. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/science/10322521/Hawking-in-the-future-brains-could-be-separated-from-the-body.html> / (дата звернення: 15.04.2020).
5. Novella Steven. The Continuity Problem. *Neuroscience*, Apr 23, 2013. URL: <https://theness.com/neurologicablog/index.php/the-continuity-problem/> (дата звернення: 15.04.2020).
6. Olaf Sporns, Giulio Tononi, Rolf Kötter. The Human Connectome: A Structural Description of the Human Brain. *PLOS Computational Biology*, September 30, 2005. URL: <https://journals.plos.org/ploscompbiol/article?id=10.1371/journal.pcbi.0010042/> (дата звернення: 15.04.2020).

7. Stahl Lesley. How Technology May Soon "Read" Your Mind - Incredible Research Lets Scientists Get A Glimpse At Your Thoughts. *CBS News*, Dec 31, 2008. URL: <https://www.cbsnews.com/news/how-technology-may-soon-read-your-mind/> (дата звернення: 15.04.2020).
8. Teledildonics (cyberdildonics). *Wikipedia*, The Free Encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Teledildonics/> (дата звернення: 15.04.2020).
9. Wade Nicholas. Scientists in Germany Draft Neanderthal Genome. *New York Times*, February 12, 2009, accessed December 10, 2010. URL: <http://www.nytimes.com/2009/02/13/science/13neanderthal.html> / (дата звернення: 15.04.2020).
10. Каку М. Фізика неможливого / Мітніо Каку ; Пер. с англ. М.: Альпіна нон-фікш, 2009. 456 с.
11. Курпатов А. Четвертая мировая война. Будущее уже рядом! *Капитал*, 2016. 400 с.
12. Писаревський М. Головні інновації науки й технологій 2017 року. URL: <https://innovationhouse.org.ua/statii/glavnye-ynnovatsyy-nauky-y-tehnologyj-2017-goda/> (дата звернення: 15.04.2020).
13. Радутний О.Е. Правові аспекти феномену цифрової людини в кібернетичному та іншому просторі. *Забезпечення кібербезпеки: правові та технічні аспекти* : Збірник тез наукових доповідей науково-практичного семінару, 8 листопада 2018 р., м. Харків. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. С. Жуковського «ХАІ», 2018. С. 57 – 63.
14. Радутний О.Е. Розвиток кримінально-правової доктрини у напрямку визнання штучного інтелекту та цифрової людини суб'єктом правовідносин та суб'єктом злочину. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л.М. Демидова, К.А. Новікова, Н.В. Шульженко. Харків : Константа, 2019. С. 202 – 213.
15. Радутний О.Е. Кваліфікуючі ознаки, пов'язані з досягненнями наукового прогресу (біоінженерія, штучний інтелект, неорганічна та змішана форма життя). *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 трав. 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 41– 43.
16. Сучасні досягнення біоінженерії органів зі стовбурових клітин. *Інститут клітинної терапії*. URL: <http://www.stemcellclinic.com/recent-advances-in-bioengineering-of-organs-from-stem-cells/?lang=uk> / (дата звернення: 15.04.2020).